

Maria Rosa BAYÀ / Elisenda BERNA / Mª Teresa CABRÉ / Janet DECESARIS /
Xavier SOLÉ (Barcelona, España)

La sufixació nominal amb *-ada* en català

1. Introducció

En aquest treball abordarem dos problemes clàssics de l'anàlisi dels afixos derivatius : d'una banda, el de la delimitació de la polisèmia dels afixos ; de l'altra, el de la multiplicitat de bases a què es poden adjuntar alguns afixos derivatius. Aquests dos aspectes s'enfocaran a partir de l'anàlisi del sufix *-ada* en català.

La multiplicitat de significats que aparenta un determinat afix, o la multiplicitat de tipus d'arrels a què es pot adjuntar, s'han tractat de dues maneres a la bibliografia : postulant diversos afixos diferents, tots amb una mateixa forma, però totalment independents els uns dels altres, o bé postulant menys afixos, preferentment només un, i assignant-li un significat més abstracte. Tot i que l'agrupació de significats, amb la consegüent reducció d'afixos, a priori sembla preferible a l'hora de formalitzar la descripció gramatical, perquè suposa un grau més alt de generalització, no ha estat sempre l'anàlisi proposada pels estudiosos. Evidentment, la tria entre aquestes dues aproximacions té moltes implicacions per a la descripció morfològica d'una llengua, i per tant, és interessant d'esbrinar quina postura pot donar compte de les dades de la manera més adequada.

El propòsit d'aquest estudi, doncs, és arribar a fer una anàlisi del sufix nominalitzador *-ada*, – que és un sufix que exhibeix molta complexitat des de la perspectiva que hem indicat – que permeti formalitzar-ne la descripció gramatical, reduir-ne la polisèmia i assolir un grau més alt de generalització.

El treball està estructurat de la manera següent : en primer lloc, repassarem breument les descripcions que s'han fet d'aquest sufix a les gramàtiques i en altres treballs de lexicologia. A continuació, examinarem un corpus lexicogràfic i, a partir de les definicions, analitzarem els significats que poden presentar els mots en *-ada*. Finalment, presentarem una proposta de tractament d'aquest sufix que ens permetrà relacionar-lo amb les formes de participi de passat.

2. Estudi de les gramàtiques

Tradicionalment, s'han distingit diversos valors semàntics per al sufix *-ada* : noms col·lectius (com ara *brancada* o *gentada*), noms d'acció pròpia de (com ara *rucada* o *pallassada*), noms de cop (com ara *fuetada* o *martellada*), noms de moviment (com

ara *braçada* o *gambada*), noms d'acció (com ara *caminada* o *rentada*), noms de qualitat (*alçada*, *llargada*, *amplada*), etc. A més d'aquesta observació, extreta de les principals gramàtiques catalanes,¹ també cal afegir que aquest sufix sembla que s'adjunta a tres categories lèxiques diferents, les de nom, adjectiu, i verb, de manera que tenim relacions com les següents :

- [1] nom + *ada* → nom *llop llopada* (conjunt de llops)
 adjectiu + *ada* → nom *ample amplada*
 arrel verbal + *ada* → nom *enfilat enfilada* (conjunt de coses enfilades)

FABRA (1956) és el gramàtic que disposa la informació a propòsit d'aquest afix d'una manera més detallada. Així, distingeix 17 significats diferents per al sufix *-ada*, dividits en sis blocs :

- [2] Base nominal
 a *col·lectius*, que engloba *col·lectiu* (*brancada*) ; contingut (*becada*) ; quantitat de menjar (*arrossada*) ; fenòmens meteorològics (*boirada*) ; intensitat (*clotada*) ; quantitat (*feinada*) ; períodes de temps (*matinada*) ;
 b *acció o cosa pròpia de* (*rucada*) ;
 c *cops*, que engloba cops donats amb (*martellada*) ; cops donats a (*galtada*) ; metafòrics (*ventada*) ;
 d *moviments* (*braçada*) ;
 Base adjectiva
 e *qualitats* (*alçada*) ;
 Base verbal
 f *accions*, subdividides en quatre : acció (*abraçada*) ; acció i efecte sobtat (*esfondrada*) ; moviments, fenòmens (*caminada*) ; operacions (*rentada*).

Les altres gramàtiques parteixen de la classificació de FABRA i generalment tendeixen a reagrupar aquests significats. Aquesta tendència a agrupar ens pot donar alguna pista sobre la línia que pot seguir la nostra anàlisi, com veurem més endavant. Així, BADIA (1962) també estableix sis blocs per al sufix *-ada*, separats en funció de la categoria gramatical de la base, que es corresponen generalment amb els de FABRA, però amb algunes diferències : el bloc dels *col·lectius* no presenta cap subdivisió més, sinó que sota aquesta etiqueta inclou diversos subgrups (*col·lectiu* pròpiament dit, contingut, quantitat de menjar, etc.). D'altra banda, BADIA separa els *períodes de temps* (*anyada*, *diada*) dels *col·lectius* i no fa referència al grup dels *moviments* (*braçada*). Pel que fa a les *accions verbals*, només distingeix dos apartats : un de general i un d'operacions tècniques.

Les gramàtiques de MARVÀ (1968) i MOLL (1968) són força més sintètiques. Els aspectes més destacables són que curiosament Marvà no recull el valor d'*acció pròpia de* i que Moll no recull el valor dels noms de *cop*.

Finalment, des d'un punt de vista descriptiu, CABRÉ (1994) distingeix cinc blocs : pel que fa a les bases nominals, indica un significat *col·lectiu* – que només fa referència al *col·lectiu* clàssic i al de contingut –, un significat de 'relació d'especificitat' i un de nom de *cop* – que engloba tots els noms de *cop* de FABRA – ; distingeix també el significat de qualitat dels noms formats sobre base adjectiva, i el significat d'acció i efecte (tècnic) de base verbal.

¹ Els treballs consultats són : FABRA (1956), BADIA (1962), MARVÀ (1968), MOLL (1968), RUAIX (1993) i CABRÉ (1994).

Tota aquesta casuística queda recollida a la taula següent :

base	significat	FABRA (1956)	BADIA (1962)	MARVÀ (1968)	MOLL (1968)	RUAIX (1993)	CABRÉ (1994)
nominal	col·lectiu	x	x	x	x	x	x
	acció pròpia	x	x		x	x	x
	cop	x	x	x		x	x
	moviment	x				x	
verbal	acció/efecte	x	x	x	x	x	x
adjectival	qualitat	x	x	x	x	x	x

Taula 4 : Resum

En resum, tots els autors coincideixen a distingir els significats de col·lectiu, acció pròpia de (excepte MARVÀ), cop (excepte MOLL), qualitat i acció (i efecte). El significat de qualitat, per la seva banda, si bé el tenen en compte tots els gramàtics, afecta només a tres paraules : *alçada*, *llargada*, *amplada*, totes elles relacionades amb adjectius (*alt*, *llarg* i *ample*). Per últim, el significat de moviment només el tenen en compte Fabra i Ruaix.

L'observació de les gramàtiques ens porta a una sèrie de consideracions :

- Tots els autors, en l'esforç de ser exhaustius en la caracterització semàntica del sufix, arriben a una fragmentació que no permet relacionar uns significats amb els altres, la qual cosa pensem que dona lloc a una dispersió del fenomen.
- De la mateixa manera, el sufix -ada, estudiat aïlladament, no afavoreix que es pugui relacionar amb cap altra forma derivada, per exemple amb les formes de participi, amb les quals manté similitud formal i fins i tot semàntica.
- Des d'un punt de vista teòric, el fet que les gramàtiques presentin -ada adjuntat indistintament a noms, adjectius i verbs contradiu l'anomenada Hipòtesi de la base única (ARONOFF, 1976 ; a partir d'ara, HBU), en què es proposa que un mateix afix no es pot adjuntar a dos tipus de bases definides disjuntivament (per exemple, en principi no hi hauria d'haver cap regla morfològica que adjuntés un afix a noms i arrels verbals perquè no formen una classe natural). Tot i que aquesta sigui una proposta feta dins d'un marc teòric determinat, aquest principi no deixa de ser generalment acceptat per la majoria d'especialistes en morfologia encara avui, i per tant un sol sufix que sembla adjuntar-se a tres categories diferents amb una multiplicitat de significats resultants necessita una anàlisi més integradora.

Finalment, a partir del quadre comparatiu que hem presentat anteriorment, sembla que destaquen dos significats principals que poden englobar els altres : la noció de col·lectivitat o quantitat (que inclouria el significat de contingut), és a dir, *ocellada*, *gentada*, però també *palada* o *cullerada* – on sempre destaca el valor de 'quantitat' –, i la noció d'acció (que inclouria els noms de cop, les operacions tècniques, etc.), és a dir, *bufonada*, *martellada*, *rentada*, etc. La noció de qualitat, la deixem de banda perquè, com ja hem dit, només afecta tres casos i no es presenta, doncs, com un fenomen sincrònicament productiu.

3. Anàlisi de les dades

Abans de formular cap proposta de tractament del sufix -ada, però, pensem que una recerca basada en un corpus lexicogràfic pot ajudar a aclarir el fenomen, ja que els lexicògrafs han

hagut d'utilitzar descriptors en escriure les definicions, i per tant han hagut de considerar detalladament els significats de les paraules en qüestió. L'ús d'un descriptor o un altre es basa en una abstracció semàntica per tal d'agrupar significats, per tant, si efectivament és possible reduir els significats del sufix *-ada* a dos de principals, – un corresponent a col·lectiu i l'altre corresponent a l'efecte d'una acció –, aquest fet s'hauria de poder veure reflectit en un diccionari. Per analitzar les definicions, doncs, partim del *Diccionari de la llengua catalana* d'Enciclopèdia Catalana en el format de CD-ROM, ja que les recerques informatitzades asseguruen un visió sistemàtica i força exhaustiva de les dades.

Hem recollit un total de 1.995 acepcions de substantius femenins que contenen el sufix *-ada*, amb qualsevol dels seus significats, repartides en 1.264 entrades lexicogràfiques. S'han analitzat totes aquestes acepcions, centrant-nos sobretot en el descriptor triat per definir, tot i que això no ha estat sempre possible, perquè el diccionari consultat no és del tot sistemàtic pel que fa a l'ús de descriptors (SOLÉ, 1996). No obstant això, hem pogut fer la següent classificació :

Pel que fa als col·lectius, tenim, entre altres, els descriptors :

- « *conjunt de* » : en la major part dels casos es tracta de noms formats a partir de bases també nominals (*barriada, gentada*); amb tot, hi ha uns quants exemples de noms deverbals, per exemple *arrencada* ('conjunt de feines mineres'); *rentada* ('conjunt de coses que hom ha rentat'); *encoixinada* ('conjunt de coixins');
- « *contingut* » : bases nominals (recipients), com ara *setrillada, bagulada, cubellada*;
- « *quantitat de* », « *menjada* » i « *menjar* » : generalment bases nominals (*carretada, cassolada, becada*), però hi ha alguna base verbal (*escalivada, parada* o, amb verb prefixat, *enforcada*, que es relaciona amb el resultat d'una acció. Així, una *enforcada*, per exemple, és 'la quantitat d'herba, fenc, etc., que hom enforca d'una vegada').

Pel que fa als noms d'acció, tenim :

- « *cop* » i « *tret* » : en noms a partir de bases nominals. Hi distingim tres menes de cops : cop donat a : *clatellada*, cop donat amb : *martellada*, cop metafòric : *riada*;
- « *acció/acte fet per / propi de* » : també a partir de bases nominals, per exemple *lladregada, pallassada*;
- amb bases verbals, en canvi, tenim : « *acció/acte de V* », « *operació de V* », « *fet* » : *afaitada, regada, arrencada, relliscada*.

A partir d'aquí, podem acabar de perfilar les conclusions a què arribàvem amb les gramàtiques. El diccionari permet extreure dos valors principals per al sufix *-ada* :

- [3] a. col·lectiu (que inclou contingut i quantitat) : *brancada, cadellada, serralada*
 b. acció pròpia de : *alcaldada, pallassada*
 cop : *clatellada, martellada*
 acció i efecte : *acampada, pelada, solcada*

Els noms que presenten *-ada* amb el primer significat (col·lectiu) són gairebé tots denominals. Els noms d'acció, en canvi, poden ser denominals o deverbals, però independentment de la categoria de la base tenen en comú la noció de perfectivitat o d'efecte d'una acció.

Així doncs, si ens fixem en els tipus principals de bases a què s'adjunta *-ada* – bases nominals i bases verbals – sembla que s'haurien de postular, com a mínim, dues regles de formació de paraules diferents, i per tant, dos sufixos *-ada* també diferents, en virtut de la HBU.

Els mots amb *-ada* denominals de significat col·lectiu es poden explicar per una regla morfològica segons la qual l'afix *-ada* s'adjunta a una arrel nominal i el resultat presenta un significat homogeni de col·lectivitat. Pel que fa als noms d'acció (que poden ser denominals o deverbals), postulem dos processos de formació de paraules diferents segons que la base sigui nominal o verbal.

En el cas dels noms d'acció, partim de la consideració que el sufix *-ada* es pot relacionar amb la forma femenina de participi de passat de la primera conjugació, ja que presenta la mateixa forma i també el mateix significat perfectiu.

De fet, en català, com en totes les llengües romàniques, hi ha una relació molt estreta entre la representació de la perfectivitat i la forma del participi passat. El participi passat dels verbs regulars acaba en la seqüència /ád/ (primera conjugació), /úd/ (segona conjugació), o /id/ (tercera conjugació), la qual pot anar seguida per un morfema de gènere i/o nombre, com es veu a [4]:

[4]	primera conjugació :	menjat, menjada, menjats, menjades
	segona conjugació :	rebut, rebuda, rebuts, rebudes
	tercera conjugació :	servit, servida, servits, servides

Cal fer tres observacions importants a propòsit d'aquest tema: en primer lloc, la primera conjugació és molt més nombrosa que les altres dues. Segons Ferreter, citat a WHEELER (1979: 79), al *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu FABRA (1932), 3.500 dels 4.500 verbs pertanyen a aquesta conjugació. En segon lloc, els participis de passat de totes les conjugacions, tant els d'arrels regulars com els d'arrels irregulars, passen del sistema estrictament verbal al sistema nominal amb molta facilitat: s'utilitzen regularment com a adjectius i noms deverbals, i un gran nombre d'aquests participis es lexicalitzen:

[5]	adjectius derivats de participis lexicalitzats :	<i>cansat, cregut, decidit</i>
	noms derivats de participis lexicalitzats :	resultat, fornada, parada, beguda, fet, desfeta, dormida

En tercer lloc, constatem que sembla que hi ha més noms deverbals en femení que en masculí, però el fet que molts adjectius, com *cregut* o *decidit*, puguin utilitzar-se com a noms en determinats contextos sintàctics fa que sigui impossible identificar un nombre exacte de noms femenins vs. noms masculins. De fet, el fenomen de la lexicalització no només afecta el participi passat, sinó també les altres formes impersonals del verb, com el gerundi i l'infinitiu (DECESARIS, 1988; CABRÉ, 1994: 95).

Creiem que no és fortuït que l'afix *-ada* coincideixi amb una forma del participi. La combinació de tres factors – el fet que el participi s'utilitzi molt sovint com a adjectiu o com a nom, la qual cosa afavoreix la seva lexicalització, el fet que no es pugui separar la interpretació del participi d'una interpretació perfectiva, i la gran abundància d'arrels verbals de la primera conjugació –, han creat una situació en què els parlants relacionen la seqüència *-ada* a final de mot amb una idea de verbal, i aquesta idea s'ha estès a arrels no verbals per analogia. Però aquesta ampliació no vol dir que totes les seqüències *-ada* a final de mot s'hagin d'analitzar com a sufixos derivatius, sinó que les que pertanyen a arrels verbals són les desinències de les lexicalitzacions del participi. Aquesta línia d'anàlisi, per tant, ens porta a suggerir que les paraules amb *-ada* basades en arrels verbals són generades primer com a verbs, adquireixen gènere com a part de la seva lexicalització com a noms, i el fet que hagin partit de verbs queda reflectit en la seva semàntica « efecte d'una acció ».

Pel que fa als noms d'acció formats sobre una base nominal – noms de cop i noms d'acció pròpia de – no podem fer servir el mateix raonament perquè la base és un nom i no

pas un verb. (La base de *pallassada* és *pallasso* i no pas ^o*pallassar*, que és un verb que no s'ha format mai en la llengua). Creiem, doncs, que aquests casos es formen per mitjà d'un sufix derivatiu-*ada*₂, diferent del col·lectiu, que els parlants han format analògicament amb la terminació del participi. Amb aquesta anàlisi rebutgem la possibilitat d'un estadi intermedi virtual amb un verb possible però no existent.

4. Una proposta

D'acord amb l'anàlisi presentada, considerem tres modes de formació per als noms en *-ada* en català.

- *-ada*₁ és un sufix amb valor col·lectiu que s'adjunta a noms : *teula* – *teulada* ;
- *-ada*₂ és un sufix amb valor d'acció que s'adjunta a noms creats de manera analògica seguint la terminació dels participis : *pallasso* – *pallassada* ;
- *-ada*, com a seqüència darrere una arrel verbal, és un nom lexicalitzat a partir del participi : *menjar* → *menjada*.

Amb tot, trobem alguns casos conflictius. Si considerem que *-ada*₂ inclou tant les accions com els cops, que segons les altres descripcions eren dues classes diferents l'una de l'altra però que en el present treball agrupem sota el mateix significat, com es poden tractar els noms que indiquen els dos matisos, com *costellada* ('acció de menjar costelles' i 'cop donat a les costelles') o *manada* ('acció feta amb la mà' i 'cop donat amb la mà')? Sembla que la resposta rau en la interpretació de les informacions i inferències del món real, del coneixement extralingüístic que tenen els parlants. El problema plantejat no és només del sufix *-ada*, sinó que afecta a la derivació en general: el fet que *rentadora* o *batedora* s'interpretin com a màquines, però *planxadora* o *cosidora* com a persones, és degut al coneixement del món, ja que des del punt de vista lingüístic tots quatre exemples són el producte de la mateixa regla que adjunta el sufix a una arrel verbal.

5. Conclusions

Creiem que l'anàlisi que hem presentat del sufix *-ada* en català presenta els següents avantatges en relació amb la descripció que en fan les gramàtiques.

- En primer lloc, hem postulat dos sufixos homònims (*-ada*₁ i *-ada*₂) i un procés de lexicalització per donar compte de tota la diversitat de significats i de bases a què s'adjunta el morfema *-ada*. Aquesta anàlisi és més sistemàtica que la de les gramàtiques i és també més simple.
- Així mateix, aquesta caracterització del fenomen respecta la HBU, que és un dels principis en què se sustenta la teoria morfològica actual.
- En tercer lloc, hem relacionat les paraules que es formen amb el sufix *-ada*₂, el dels noms denominals d'acció, amb els participis lexicalitzats i amb el seu valor perfectiu

a través d'una relació d'analogia. Aquesta interpretació, doncs, permet posar en relació fenòmens morfològics en principi diferents: la derivació i la lexicalització.

- També relacionem totes les paraules en -ada formades per lexicalització amb altres participis lexicalitzats siguin de la conjugació que siguin (*fugida, batut, sofregit*).
- Finalment, el sufix -ada₂ permet explicar els casos de *bajanada* o *bufonada* sense haver de recórrer a un verb intermedi del tipus **bajanar* o **bufonar*.

Referències bibliogràfiques

- ARONOFF, M. (1976): *Word Formation in Generative Grammar*, Cambridge, Massachusetts, MIT Press.
- BADIA i MARGARIT, A. M. (1962): *Gramàtica catalana* (2 volums), Madrid, Gredos.
- CABRÉ, M. T. (1994): *A l'entorn de la paraula* (II), *Lexicologia catalana*, València, Universitat de València.
- DECESARIS, J. A. (1988): *Aspects of Catalan Verb Morphology*, tesi doctoral inèdita, Bloomington, Universitat d'Indiana.
- FABRA, P. (1932): *Diccionari general de la llengua catalana*, Barcelona, Edhasa.
- (1956): *Gramàtica catalana*, Barcelona, Editorial Teide.
- MARVÀ, J. (1968): *Curs superior de gramàtica catalana*, Barcelona, Barcino.
- MOLL, F. de B. (1968): *Gramàtica catalana* (referida especialment a les Illes Balears), Palma de Mallorca, Editorial Moll.
- RUAIX, J. (1986): *El català/3*, Moià: Ed. J. Ruaiç.
- SOLÉ, E. (1996): *Morfologia lèxica: els noms col·lectius. Reconeixement en diccionaris de llengua general*, treball de recerca inèdit, Barcelona, IULA-UPF.
- SPENCER, A. (1991): *Morphological Theory*, Oxford, Blackwell.
- WHEELER, M. (1979): *Phonology of Catalan*, Oxford, Blackwell (Publications of the Philological Society XXVIII).